

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA 12. klassile

1. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus on kujundatud vastavuses tänapäeva sotsiaalteaduste arengu ja ühiskondlike vajadustega. Õpilased omandavad sotsiaalse kirjaoskuse, s.o teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud, mis on vajalikud vastutustundlikuks toimetulekuks dunaamilises ja mitmekultuurilises keskkonnas. Õppeaine eesmärk on luua eeldused aktiivse ja kompetentse kodaniku kujunemiseks, kes suudab kohaneda muutustega, oskab ennast arenguga suhestada, oma kodanikukontseptsiooni kujundada, on avatud uutele ideedele ja elukestvatele õppimisele.

Õppeaine omandamisega valmistuvad õpilased toimima teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus käsitleb nüüdisaegse ühiskonna sotsiaalseid suhteid ning protsesse ja tutvustab ühiskonnaelu põhivaldkondade (majandus, poliitika, õigus) korraldust ja toimimist. Kõiki valdkondi analüüsitakse nii ühiskonnast kui tervikust lähtudes kui ka indiviidi positsioonist ja rollidest tulenevalt. Põhikoolis omandatud Eesti riigi ja ühiskonna toimimisest laiendatakse Euroopa ja maailma probleemide käsitlemisega. Lisaks Eesti ja Euroopa ainesele leiavad käsitlemist ka olulised globaalsed ühiskonnaprobleemid.

Õpilane puutub ühiskonnas kokku erinevate eluvaldkondade ja situatsioonidega. Et toetada õpilase sotsialiseerumist ja ühiskondliku kompetentsuse kujunemist, hõlmab ainekava mitmekesist teemaderingi inimõigustest autoriõiguste ja tarbijakaitseni. Kiiresti muutuv ühiskonnas jääb õpetaja ülesandeks pöörata tähelepanu aktuaalsetele teemadele ja probleemidele ning arutleda õpilastega nende üle. Seejuures toetatakse õpilaste iseseisva kriitilise analüüsioskuse ja otsustusvõime kujunemist. See aitab õpilastel seada isiklikke eluplaane ning mõista erinevate vaadete, demograafiliste ja sotsiaal-majanduslike karakteristikutega inimesi.

Ühiskonnaõpetuse kaks kursust koosnevad neljast teemavaldkonnast: ühiskond ja selle areng; riik ja poliitika demokraatlikus ühiskonnas; majanduse toimimine; üleilmastumine ja jätkusuutlik areng.

Ühiskonda ja selle arengut käsitlevas teemavaldkonnas:

- 1) vaadeldakse ühiskonna kui sotsiaalse süsteemi elemente: sotsiaalset struktuuri (rühmi, kihte, kogukondi), sotsiaalseid suhteid ja protsesse (nt koostööd ja konflikti, võimu, allumist ja vastupanu, lõimumist ja eristumist, tõrjutust ja osalust, mobiilsust, kihistumist);
- 2) analüüsitakse ühiskonna elu reguleerivaid norme ja väärtusi ning erinevates valdkondades välja kujunenud institutsionaalset korraldust (näiteks perekonda, riiki, turgu, õigust, meediat);
- 3) uuritakse avaliku ja erasektori olemust ning funktsioone; tutvutakse kodanikuühiskonna struktuuri ja ülesannetega, analüüsitakse sektoritevahelise koostöö võimalusi ja kogemusi;
- 4) õpitakse tundma ühiskonna erinevaid vorme ja arengujärke; tutvutakse nüüdisühiskonna kujunemislooga ja peamiste tunnusoontega, pöörates erilist tähelepanu ühiskonna moderniseerumisprotsessile ning info- ja teadmusühiskonna arengule.

Riiki ja demokraatlikku riigivalitsemist käsitlevas teemavaldkonnas:

- 1) süvenetakse demokraatliku poliitilise süsteemi toimimisse, selle erinevustesse mittedemokraatlikest režiimidest; selgitatakse totalitaarsete ühiskondade inimsusevastast olemust;
- 2) avatakse õigusriigi olemust ja võimude lahususe olulisust; käsitletakse inimõiguste kaitset, kodanike poliitiliste õiguste ja vabaduste realiseerimise võimalusi ja sellega seotud institutsioone; selgitatakse põhjusi, mis võivad viia kodanike riigist võõrdumisele; vaadeldakse erinevate demokraatia vormide plusse ja miinuseid, sidudes seda Eesti poliitika probleemidega;
- 3) õpitakse tundma poliitiliste ideoloogiate põhijooni ja seisukohti erinevates poliitikavaldkondades (hariduses, sotsiaalsfääris, maksupoliitikas jm);
- 4) käsitletakse erakondade ja kodanikuühenduste arenguprobleeme Eestis; õpitakse tundma valimiste protsessi ja omandatakse oskused oma valimisõiguse realiseerimiseks; käsitletakse kodanike kaasamist avaliku võimu teostamisse ja võimalusi mõjutada avaliku võimu tegevust, sh tutvutakse erakondade, kodanikuühenduste ja survegruppide

tegevusega; omandatakse oskused kodanikualgatuste ja aktsioonide õiguspäraseks korraldamiseks.

Majandust käsitlev teemavaldkond aitab kujundada noorte valmisolekut erinevateks karjäärivalikuteks ja aktiivseks osaluseks majanduselus. Õppetöö käigus:

- 1) õpitakse tundma nüüdisaegse turumajanduse seaduspärasusi ja protsesse; käsitletakse rahvusliku rikkuse ja ühiskonna heaolu allikaid ja tegureid, era- ja avalike huvide erinevust ning ühiskondlike ressursside kasutamise põhimõtteid;
- 2) tutvutakse Eesti majanduse ja tööturu arengusuundadega, sealhulgas teadmismajanduse ja loomemajanduse arenguperspektiividega ning ettevõtlust ja töösuhteid reguleerivate olulisemate õigusaktidega. Eesti majanduse arengut vaadeldakse maailmamajanduse, eriti Euroopa Liidu kontekstis;
- 3) õpitakse tundma ettevõtluse aluseid tasemel, mis võimaldab õppijal igapäevaelus toime tulla ja hinnata realistlikult oma võimalusi ettevõtjana.

Neljanda teemavaldkonna kaudu laiendavad õppijad oma teadmisi globaalsetest probleemidest ja toimijatest. Eesmärgiks on õppida nägema, kuidas igaüks saab panustada maailma turvalisemaks ja humaansemaks muutumisele. Aine sisu kaudu:

- 1) õpitakse mõistma maailma mitmekesisust, riikide huvisid, koostööd ja probleeme globaalse infoühiskonna kujunemisel ning riskiühiskonna käsitlemisel;
- 2) vaadeldakse rahvusriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide osa tänapäeva maailmas, antakse ülevaade riikidevahelise koostöö väljakutsetest (kliimamuutus ja teised ökokatastroofid, rahvusvaheline terrorism, rahvusvaheline migratsioon, võitlus vaesusega, maailmamajanduse ja maakera rahvastiku arenguprobleemid jms);
- 3) tutvutakse üleilmastumise ilmingute ja tagajärgedega.

Ühiskonnaõpetus kujundab õpilastes järgmisi väärtusi ja hoiakuid: seaduslikkus ja isiklik vastutus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, intellektuaalse omandi väärtustamine, salliv suhtumine erinevustesse, lugupidamine erinevate kultuuride vastu, tauniv suhtumine eelarvamustesse, sh rassismi ja ksenofoobiasse, säästev eluviis ning orienteeritus elukestvatele õppele.

Ühiskonnaõpetuses lõimuvad teiste sotsiaalainete teadmised, oskused ja väärtushinnangud ning eelmistes kooliastmetes õpitu, ühtlasi süvenevad varem omandatud teadmised ühiskonnast teooria ja praktilise tegevuse kaudu. Õpitavat käsitletakse selliselt, et ühelt poolt omandaksid õpilased tervikpildi vastastikku seotud sootsiumist, kuid teiselt poolt oskaksid alati hinnata oma positsiooni ja valikuid sotsiaalsest kontekstist tulenevalt.

Ühiskonnaõpetus on tihedalt seotud ajaloo, geograafia, bioloogia ja inimeseõpetusega. Nii käsitletakse geograafias põhjalikumalt rahvastiku-, linnastumis- ja maailmamajandusprobleeme ning nende seoseid üleilmastumisega. Samal ajal süvendab ühiskonnaõpetus õpilaste teadmisi riigist, mis on saadud ajalooõpetuse kaudu. Õiguse, riigikaitse, filosoofia ja usundiõpetuse valikkursused avardavad veelgi õpilaste teadmisi oma ja teistest kultuuridest ning ühiskonnast, toovad enam sisse mitmekultuurilisuse ja globaliseerumise dimensiooni, et luua seoseid ning märgata sarnast ja erinevat.

Õppematerjal esitatakse võimalikult probleemipõhiselt ja igapäevaeluga seostatult. Suurt tähelepanu pööratakse õpilastes huvi äratamisele aine vastu, õpimotivatsiooni kujundamisele. Õppetöös rakendatakse aktiivõppemeetodeid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, uurimisprojektid ning kaasalöömine kodanikualgatuslikes ettevõtmistes. Olulised on uurimuslikud õpivõtted, mille abil omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö planeerimise ja tegemise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused.

Ühiskonnaõpetuse aine omandamisele aitavad kaasa õppekäigud, ekskursioonid, kohtumised erinevate inimestega jms.

Õppekirjandusele lisaks kasutatakse erinevaid materjale ja teabetekste, dokumente, elektroonilisi andmebaase, õppefilme jms.

2. Õppe- ja kasvatusesmärgid

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) mõistab, väärtustab ja kaitseb inimõigusi ja põhivabadusi; austab demokraatia põhimõtteid ja demokraatlikke väärtusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid, on seaduskuulekas;
- 2) määratleb ennast Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna, teadvustab oma kohustusi ja vastutust kodanikuna; toetab oma käitumisega ühiskonna, kultuuri ja looduskeskkonna jätkusuutlikku arengut ning kavandab teadlikult oma tulevikku;
- 3) austab enda ja teiste inimväärikust, suhtub eelarvamusteta ja lugupidavalt kõigisse inimestesse ning arvestab nende erivajadusi;
- 4) mõistab ja austab oma ja teiste rahvaste kultuuri väärtuslikkust, erinevaid maailmavaatelisi tõekspidamisi (v.a inimsusevastased) ning saab aru kultuuride dialoogi tähendusest ja vajalikkusest;
- 5) märkab, uurib ning seostab ühiskonnas toimuvaid protsesse ja arengut ning aitab võimaluste piires probleemidele lahendusi leida;
- 6) omandab majandusliku mõtlemise alused ning oskuse toimida turumajanduse tingimustes;
- 7) põhjendab ning kaitseb oma seisukohti ja valikuid argumenteeritult ning suudab osaleda arutelus ja väitluses; oskab eristada emotsionaalseid ja poliitiliselt kallutatud hinnanguid objektiivsest tõest; austab igäuhe õigust isiklikule arvamusele ja sõnavabadusele;
- 8) hangib eesmärgipäraselt ühiskonnaalast teavet erinevatest allikatest, suudab seda tõlgendada, üldistada, kriitiliselt hinnata, talletada ja edastada, järgides seejuures autoriõigust;
- 9) valib sobivad ja loovad meetodid, et teostada ideid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele hindamisele ja tegevuse tulemuste prognoosile ning on kooskõlas püstitatud eesmärkidega.

3. Nädalatundide jaotumine klassiti:

12.klass – 2 tundi

4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonnas

Ühiskonnaõpetus toetab **kodaniku- ja väärtuspädevuse** arendamist, näiteks suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning juhendada nendest oma tegutsemises, samuti lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse ja oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele.

Enesemääratluspädevuse kujundamisel on ühiskonnaõpetusel oluline roll rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujunemist toetava õppeainena.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Ühiskonnaõpetus kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning kuidas kasutada õpitud erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on ühiskonnaõpetusel oluline roll. Õppeaine taotleb suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt.

Matemaatika, loodusteaduste ja tehnoloogiaalast pädevust – suutlikkust analüüsida erineval kujul esitatud statistilisi andmeid (graafikud, tabelid, diagrammid) ja teha nende põhjal järeldusi, kasutada matemaatilisi sümboleid ja meetodeid erinevate ülesannete lahendamisel, näiteks ajaarvamine ja ressursside planeerimine, ja tulemuste tõesuse kontrollimisel, mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt – toetab ühiskonnaõpetus õppetegevuste kaudu väga tugevalt.

Ühiskonnaõpetus on **ettevõtlikkuspädevuse** peamine kujundaja. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgi, genereerima ideid ja neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema koostööd eesmärkide teostamiseks; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse valida sobivaid ja loovaid meetodeid, et teostada ideid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ning ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Ühiskonnaõpetuse õppimine toetab **digipädevuse** kujunemist – suutlikkust kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvast ühiskonnast niiõppimisel, kodanikuna tegutsedes

kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali-ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

5. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Suhtluspädevus – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult, lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt, järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, mediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeltepädevus – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu; suhtlemine mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust kui analüüsimeetodit.

Loodusteaduslik pädevus – geograafilise asendi ja looduskeskkonna mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamise, mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku, sh loodushoidliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; mõista tehnoloogia nüüdisaegseid arengutrende ning tehnoloogia ja teaduse omavahelisi seoseid; rakendada tänapäevaseid tehnoloogiaid tõhusalt ja eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ning säästlikult, järgides seejuures ohutuse ja autoriõiguste kaitse nõudeid.

Kunstipädevus – Eesti, Euroopa ja erinevate maailma rahvaste kultuuri teemade käsitlemine ja kultuuriloomingu väärtustamine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur, loominguiline eneseväljendusoskus.

Kehakultuuripädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana erinevatel ajastutel, meditsiinisaaavutuste rolli ühiskonna arengus; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning järgida ausa koostöö põhimõtteid.

6. Läbivad teemad

Läbiv teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” – inimeste erinevate tegevusalade areng eri ajajärkudel, majanduslikud protsessid ühiskonnas ning nende mõju inimtegevusele; elukestva õppe väärtustamine ning koostööoskuse kujundamine erinevate õpitegevuste, sh õppekäikude kaudu, mis toetavad kokkupuudet erinevate elukutsetega; töösuhteid käsitlevad õigusaktid.

Läbiv teema „Keskkond ja jätkusuutlik areng” – keskkonna kui terviku väärtustamine, inimtegevuse mõju keskkonna arengule ja keskkonnaprobleemide lahendamisele, inimkonna kultuurilise, sotsiaalse, majandusliku, tehnoloogilise ja inimarengu erinevate tunnuste vastastikuse seotuse mõistmine, inimtegevusega kaasnevad riskid; isiklike seisukohtade kujundamine keskkonnaküsimustes, sotsiaalse aktiivsuse olulisus.

Läbiv teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus” – demokraatliku ühiselu korraldamise väärtustamine, koostööoskus, algatusvõime toetamine ja vabatahtlikkusel põhineva tegutsemise väärtustamine; ettevõtlikkuse ja kodanikualgatuse roll ühiskonnas.

Läbiv teema „Kultuuriline identiteet” – roll kultuuri kandjana, edasiviijana ja kultuuride vahendajana; kultuuridevahelise suhtlemise ja koostöö tähtsuse mõistmine; osalemine kultuuridevahelises kommunikatsioonis; sallivuse, oma kultuuri ja teiste kultuuride pärandi

väärtustamine, diskrimineerimise taunimine; mineviku ja tänapäeva ühiskondade kultuurilise mitmekesisuse teadvustamine ning tunnustamine.

Läbiv teema „**Teabekeskond**” – oma teabevajaduste määramine ja sobiva teabe leidmine; kriitilise teabeotsingu ja -analüüsi oskuste arendamine; meedia toimimise ja mõju teadvustamine; avalikus ruumis (sh teabekeskonnas) kehtivate reeglite tundmine ning autoriõiguste kaitse järgimine.

Läbiv teema „**Tehnoloogia ja innovatsioon**” – tehnoloogiliste uuenduste mõju inimeste töö- ja eluviisile, elukvaliteedile ning keskkonnale nii tänapäeval kui ka minevikus; tehnoloogiate toimimise ja arengusuundade tundmine erinevates eluvaldkondades; tehnoloogiliste, majanduslike, sotsiaalsete ning kultuuriliste uuenduste vastastikused mõjud; tehnoloogilise arengu positiivsed ja negatiivsed mõjud ning tehnoloogia arengu ja selle kasutamise eetilised küsimused; info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) kasutamine eluliste probleemide lahendamiseks ning oma õppimise ja töö tõhustamiseks.

Läbiv teema „**Tervis ja ohutus**” – käitumisviiside ohutustaseme ning lühi- ja pikaajaliste tagajärgede analüüsimine tervise ja turvalisuse seisukohalt; alkoholi ja tubaka, keskkonna ja ühiskonna (sh eakaaslaste) mõju analüüsimine tervisele ning ohutuslaste otsuste langetamisele.

Läbiv teema „**Väärtused ja kõlblus**” – väärtuste ja kõlbeliste normide analüüsimine; erinevate väärtussüsteemide ning nende seoste tundmine ajaloolis-kultuurilises kontekstis, religiooni ja maailmavaatega seoses; isiklike väärtushoiakute ja kõlbeliste tõekspidamiste refleksioon; erinevate vaadete ja seisukohtade arvestamine oma tegevust planeerides; mitmekesisuse kui ühiskonna rikkuse ja arengu tingimuse väärtustamine.

7. Õpitulemused

Gümnaasiumi õpitulemused kajastavad õpilase rahuldavat saavutust.

Gümnaasiumi lõpetaja:

- 1) tunneb nüüdisühiskonna kujunemise põhijooni, struktuuri, valdkondi ja korraldust, mõistab poliitika toimemehhanisme ning oskab ennast ühiskonna arenguga suhestada;
- 2) tunneb ja väärtustab demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi; oskab kasutada „Eesti Vabariigi põhiseadust“, rahvusvahelisi õigusnorme ja õigusakte; järgib seadusi ning toimib oma õiguste ja kohustuste järgi;
- 3) iseloomustab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ja kultuurilise suhtlemise põhimõtteid, nüüdismaailma põhiprobleeme ja arengutendentse, tunneb olulisi rahvusvahelisi organisatsioone ning mõistab oma rolli maailmakodanikuna;
- 4) on omandanud ülevaate nüüdisaegse majanduse toimemehhanismidest, oskab adekvaatselt määratleda ja realiseerida oma karjäärivõimalusi ning otsida teavet omale sobivate eneserakendus- ja edasiõppimisvõimaluste leidmise kohta;
- 5) teab tarbijaõigusi ning oskab lahendada nendega seotud probleeme, käitub teadliku ja vastutustundliku tarbijana, analüüsib oma käitumise tagajärgi ning mõistab üksikisiku rolli globaalsel tasandil (kliimamuutus, õiglane kaubandus, ületarbimine jms);
- 6) määratleb end ühiskonnas oma võimalusi arvestades, tuleb toime turumajanduslikus ühiskonnas, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi ning seisab vastu demokraatlike väärtuste eiramisele;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis ühiskonnaõpetuse olulisemaid mõisteid, mõistab õigusteksti ning sotsiaal-majanduslikku teavet; oskab leida vajalikku infot, seda kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada ning luua uut teavet, väärtustades ja arvestades autoriõiguste kaitset.

8. Õppeprotsess kursuste kaupa.

I kursus

I TEEMA: Ühiskond ja selle areng (12 tundi)

Õpitulemused

Teema „Ühiskond ja selle areng“ läbimise järel õpilane:

- 1) iseloomustab nüüdisühiskonda, tunneb ühiskonna struktuuri ning toimimispõhimõtteid, ühiskonnaelu valdkondi ja nende omavahelist seotust ning oskab ennast suhestada ühiskonna arenguga;
- 2) tunneb demokraatia põhimõtteid ja vorme, analüüsib ja väärtustab demokraatia võimalusi (sh kodanikuaktiivsust) ning hindab ohte;
- 3) iseloomustab nüüdisühiskonna peamisi probleeme Eestis, Euroopas ja maailmas, analüüsib sotsiaalsete pingete ja probleemide tekke põhjusi, kirjeldab sellest tulenevaid ohte ning on valmis oma võimaluste piires lahenduste leidmisele kaasa aitama;
- 4) teab euroopalikke põhimõtteid sotsiaalkaitse alal ning oskab vajaduse korral otsida abi;
- 5) on kujundanud oma kodanikupositsiooni Eesti, Euroopa ja globaalses kontekstis ning tunneb kodanikualgatuse võimalusi;
- 6) tunneb ning järgib inim- ja kodanikuõigusi ning -vabadusi, seisab vastu humanistlike ja demokraatlike väärtuste eiramisele ning tunneb kodanikuvastutust;
- 7) oskab koguda sotsiaal-poliitilist ja majanduslikku teavet, sh meediat, seda kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ning kasutada
- 8) seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *nüüdisühiskond, tööstusühiskond, postindustriaalne ühiskond, infoühiskond, teadmusühiskond, heaoluühiskond, siirdeühiskond, demokraatia, ühiskonna jätkusuutlikkus, kodanikuühiskond, avalik, äri- ja mittetulundussektor, otsene ja esindusdemokraatia, huvirühm, mittetulundusühing, sotsiaalne mobiilsus, sotsiaalne staatus, inim- ja kodanikuõigused, intellektuaalomand, pluralism, sotsiaalne turvalisus, sotsiaalkindlustus, sotsiaalabi, ühishüved.*

Õppesisu

Ühiskonna uurimine (3 tundi)

Sotsiaalteaduste valdkonna eripära. Teaduslik ühiskonna uurimise meetod. Teadusliku teadmise erinevus tavateadmisest.

Sotsiaalsed suhted ja institutsioonid (5 tundi)

Rahvastiku sotsiaal-majanduslik jaotus ja ühiskonna kihistumine.

Ühiskonna sooline ja vanuseline jaotus. Rahvusvähemused, vähemusrahvused. Religioosne mitmekesisus. Haridus sotsiaal-majandusliku staatuse tegurina. Sotsiaalne mobiilsus.

Ühiskonna sidusus. Sotsiaalne õiglus. Majanduslik ja sotsiaalne ebavõrdsus. Vaesus. Vaesuse leevendamise meetmed.

Normid ja väärtused.

Sotsiaalsed institutsioonid: perekond, riik, turg, meedia.

Nüüdisühiskond ja selle kujunemine (3 tundi)

Avalik ja erasektor. Kodanikuühiskond. Tööstusühiskond. Moderniseerumine. Postindustriaalne ühiskond. Infoühiskond. Teadmusühiskond.

Siirdeühiskond. Heaoluühiskond.

Ühiskonna jätkusuutlikkus.

II TEEMA: Demokraatliku ühiskonna valitsemine ja kodanikuosalus (23 tundi)

Õpitulemused:

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) iseloomustab demokraatliku valitsemiskorralduse toimemehhanisme Eestis ning Euroopa Liidus ning valitsemises osalemise võimalusi;
- 2) iseloomustab poliitilisi ideoloogiaid ja kujundab oma põhjendatud eelistused;
- 3) tunneb Eesti ja Euroopa Parlamendi valimissüsteemi ja mõistab oma kohustust valijana;
- 4) tunneb, kasutab ning järgib „Eesti Vabariigi põhiseadust“ ja teisi õigusakte ning oskab seaduslike vahenditega kaitsta oma huve ja õigusi;
- 5) suhtleb vajadusel riigi ja kohalike asutustega ning vormistab nõuetekohaseid dokumente;
- 6) on kursis ühiskondlik-poliitiliste sündmustega, mõistab tänapäeva ühiskonna probleeme ning pakub võimaluse korral lahendusi;
- 7) seletab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *riik, monarhia, vabariik, unitaarriik, föderatsioon, konföderatsioon, parlamentarism, presidentialism, poolpresidentialism, kodakondsus, demokraatia, diktatuur, avalik haldus, bürokraatia, korruptsioon, ideoloogia,*

liberalism, konservatism, sotsiaaldemokraatia, erakond, sotsiaalne liikumine, vasakpoolsus, parempoolsus, tsentrism, õigusvahemees (ombudsman), õiguskantsler, riigikontroll, majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem, e-valimised, õigusriik, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, fraktsioon, täidesaatev võim, koalitsioonivalitsus, enamus- ja vähemusvalitsus, kohtuvõim, riigipea, põhiseaduslikkuse järelvalve, regionaalpoliitika, kohalik võim, Euroopa Liit, Euroopa Parlament, Euroopa Liidu Ministrite Nõukogu, Euroopa Komisjon, Euroopa Ülemkogu, Euroopa Kohus, Euroopa Nõukogu, Euroopa Inimõiguste Kohus.

Õppesisu

1. Riik ja riigi vormid (3 tundi)

Riigi põhitunnused. Riigi funktsioonid. Riigi funktsioonid. Riigiorganid. Poliitiline režiim: demokraatia, diktatuur.

Autoritaarne ja totalitaarne režiim. Parlamentaarne ja presidentaalne demokraatia.

Demokraatia ohud.

2. Õigusriik ja võimude lahusus (7 tundi)

Õigusriigi põhimõtted. Võimude lahusus ja tasakaalustatus.

Kõrgem seadusandlik võim. Parlamendi struktuur ja ülesanded. Opositsioon, koalitsioon.

Seadusloome. Eesti Vabariigi õigusaktid, rahvusvaheline õigus, Euroopa õigus.

Kõrgem täidesaatev võim. Valitsuse moodustamine. Enamus- ja vähemusvalitsus. Valitsuse ülesanded.

Riigipea. Riigipea roll parlamentarismi ja presidentialismi korral.

Kohtuvõim. Eesti kohtusüsteem. Ombudsman (õigusvahemees), õiguskantsler. Euroopa Kohus.

Euroopa Inimõiguste Kohus.

Avalik teenistus. Bürokratia. Riigibürokratia kontrollimise võimalused. Riigikontroll.

Kohalik omavalitsus, selle struktuur ja ülesanded. Keskvõimu ja kohaliku võimu suhe.

3. Inimõigused (5 tundi)

Inim- ja kodanikuõigused. Võrdõiguslikkus. Sotsiaalsed õigused ja sotsiaalne kaitse.

Rahvusvahelised ja riigisisised inimõiguste kaitse mehhanismid. Inimõiguste rikkumine.

Inimkaubandus. Lapstööjõud.

4. Poliitilised ideoloogiad (2 tundi)

Ideoloogia mõiste ja tähendus riigivalitsemises. Liberalism, konservatism, sotsiaaldemokraatia.

Vasak- ja parempoolsus erinevates poliitika valdkondades. Äärmusideoloogiad (natsism, fašism, kommunism, islami fundamentalism).

5. Valimised (2 tundi)

Demokraatlike valimiste põhimõtted. Peamised valimissüsteemid. Aktiivne ja passiivne valimisõigus. Valimiskäitumine, valimiste tulemused. Riigikogu. Kohalike omavalitsuste volikogude

ja Euroopa Parlamendi valimised Eestis. E-valimised.

6. Erakonnad ja kodanikuühendused (2 tundi)

Huvid, nende realiseerimine ühiskonnas. Erakonnad. Huvigrupid. Kodanikühiskond, kaasamine.

7. Euroopa Liidu valitsemiskord ja toimimine (3 tundi)

Euroopa Liidu institutsioonid ja nende ülesanded: Euroopa Parlament, Euroopa Liidu Ministrite Nõukogu, Euroopa Komisjon, Euroopa Ülemkogu, Euroopa Kohus. Euroopa Liidu poliitikavaldkonnad. Lissaboni lepingu põhimõtted.

Huvid, nende realiseerimine ühiskonnas. Erakonnad. Huvigrupid. Kodanikühiskond, kaasamine.

II kursus

III TEEMA: Ühiskonna majandamine (18 tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) on omandanud ülevaate nüüdisaegse majanduse toimimisest ja erinevatest majandussüsteemidest;
- 2) iseloomustab riikide majandusliku suhtlemise põhimõtteid;
- 3) väärtustab säästva majanduse põhimõtteid;
- 4) tunneb tarbija ja ettevõtja rolli ühiskonnas, mõistab nende ühis- ja vastandlikke huve;

- 5) tunneb maksupoliitikat ja selle mõju üksikisikule ja ühiskonnale, väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse;
- 6) teab oma võimalusi ja oskab käituda tööturul, mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust;
- 7) oskab leida majanduslikku teavet, kasutada selle töötlemiseks asjakohaseid statistilisi meetodeid ja esitada tulemusi suuliselt, visuaalselt ja kirjalikult;
- 8) tunneb töösuhteid, ettevõtlust ning intellektuaalse omandi kaitset reguleerivaid olulisemaid õigusakte;
- 9) teab ja kasutab kontekstis mõisteid: *majandusressurs, turumajandus, segamajandus, makromajanduspoliitika, fiskaalpoliitika, rahapoliitika, ühishüve, SKT, inflatsioon, tarbijahinnaindeks, import, eksport, proportsionaalne ja progressiivne tulumaksusüsteem, otsene ja kaudne maks, sotsiaalkindlustusmaks, töötuskindlustusmaks, brutopalk, netopalk, varimajandus, ümbrikupalk, tööturg, tööhõive, tööpuudus, töjõupuudus, aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed, heitunu, innovatsioon, tööstusomand, autoriõigus, indikatiivne ostukorv, tarbijakaitse, tööandja, töövõtja, toll, Euroopa ühisturg, euro.*

Õppesisu

1. Riik ja majandus (10 tundi)

Ühiskonna majandusressursid e tootmistegurid. Looduslikud ressursid, kapital, inimressursid.

Ettevõtlikkus. Majandussüsteemid. Majanduse sektorid, nende arengutrendid. Ettevõtlus.

Riigi roll majanduse korraldamises. Euroopa Liidu roll Eesti majanduses. Euro. Majandusarengu tsüklilisus. Väliskaubanduse piirangud.

Makromajanduslikud põhinäitajad: sisemajanduse kogutoodang, eelarvetasakaal, inflatsioon, tarbijahinnaindeks. Impordi-eksporti tasakaal. Riigi välisvõlg.

Fiskaalpoliitika. Riigieelarve. Maksukoormus. Maksud.

2. Tööturg ja hõive (4 tundi)

Töjõud ja mitteaktiivne rahvastik. Tööturg. Rollid tööturul. Tööhõive. Tööpuudus, töjõupuudus.

Hõivepoliitika Eestis ja Euroopa Liidus. Aktiivsed ja passiivsed tööturumeetmed. Tööränne.

Tööseadusandlus.

Ettevõtlust, töösuhteid ja intellektuaalse omandi kaitset reguleerivad olulisemad õigusaktid.

3. Tarbimine ja investeerimine (4 tundi)

Üksikisik turumajanduskeskkonnas. Vajadused, võimalused ja tarbimiskäitumine. Ostukorv.

Laenud, laenuriskid. Tarbijakaitse. Investeerimine, aktsiad. Pensionifondid.

IV TEEMA - Maailma areng ja maailmapoliitika (17tundi)

Õpitulemused

Kursuse lõpul õpilane:

- 1) teab tähtsamaid globaalprobleeme ja tunneb kaasvastutust nende lahendamise eest;
- 2) iseloomustab nüüdismaailma põhiprobleeme ja arengutendentse; osaleb ühiskonna arengu aruteludes ning mõistab rahvusvahelise kodanikualgatusprojektide tähtsust probleemidele osutamisel ja nende lahendamisel;
- 3) analüüsib poliitiliste konfliktide põhjusi ja tagajärgi ning pakub konfliktide ületamiseks argumenteeritud lahendusi;
- 4) kasutab infotehnoloogiavahendeid infot otsides, tõlgendades ja vahendades, arvestades ning väärtustades autoriõigusi;
- 5) tunneb humanitaarõiguse norme, nendest tulenevaid piiranguid ja kaitset; austab elu ja inimväärikust.

Õppesisu

Nüüdisaja maailma mitmekesisus ja rahvusvaheline suhtlemine (17 tundi)

Maailma rassiline, rahvuslik ja religioosne mitmekesisus. Maailma arengu ebaühtlus. Rahvusvahelise suhtlemise põhimõtted ja viisid. Vastuolud tänapäeva maailmas. Riikidevaheline koostöö, vastuolude ületamise võimalused. Rahvusvaheline julgeolek ja koostööorganisatsioonid: G7, OECD, Euroopa Nõukogu, NATO, ÜRO. Üleilmastumine. Globaalprobleemid, lahenduste otsingud. Humanitaarõiguse põhimõtted ja olemus; rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise juhtumid. Lapssõdurid. Illegaalne immigratsioon ja põgenikud. Illegaalne kaubandus.

Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid, näitused, muuseumid.

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse tundides kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: rollimäng, arutelu, diskussioon, väitlus, ajurünnak; ühistegevus ja vabatahtlik töö, projektõpe; referaadi, uurimistö, arvamustöö, õpimapi koostamine (viitamisreeglitega tutvumine, töö esitlemine jm); temaatilised mängud, nt tarbijakaitse; infootsing teabeallikatest (sh riigiportaalist www.eesti.ee) ja andmete töötlemine ning esitamine IKT võimalusi kasutades; statistika, allikate, sh juriidiliste tekstide ja kaardi analüüs; töölehtede täitmine; reklaami, teemakohaste filmide jms kriitiline analüüs; juhtumianalüüs, dokumendiplankide täitmine jm; õppekäigud, külalisesinejate kutsumine jne.

9. Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi. Õppetöö tulemuslikkuse huvides on soovitatav pidada kaks järjestikust tundi.
2. Kool võimaldab kasutada tunnis Eesti, Euroopa ja maailma poliitilist kaarti, „Eesti Vabariigi põhiseadust“ (üks eksemplar õpilase kohta), ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni (vähemalt üks kahe õpilase kohta), ÜRO lapse õiguste konventsiooni (üks kooli kohta), Euroopa Liidu põhiõiguste hartat ning parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta (üks kooli kohta).
3. Kool võimaldab ainekava eesmarke toetavaid õppematerjale (auviseid, erialaseid teatmeteoseid, ajalehti ja ajakirju, statistilisi ja metoodilisi materjale jne).

10. Hindamine

Ühiskonnaõpetuse õpitulemusi hinnates lähtutakse gümnaasiumi õppekava üldosa ning teiste hindamist reguleerivate õigusaktide käsitlusest.

Hinnatakse ainekavas toodud õpitulemuste saavutatust: nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö.

Õpitulemuste saavutatuse kontrollimise vormid on mitmekesised. Hinnatakse arutlusoskust, teksti mõistmist, tööd erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei

arvestata. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi. Õpilase hoiakuid ja väärtusi saab jälgida vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel. Veel hinnatakse õpilaste teadmisi ning probleemide nägemise ja analüüsi oskust.

Õpitulemusi hinnatakse numbriliste hinnetega.